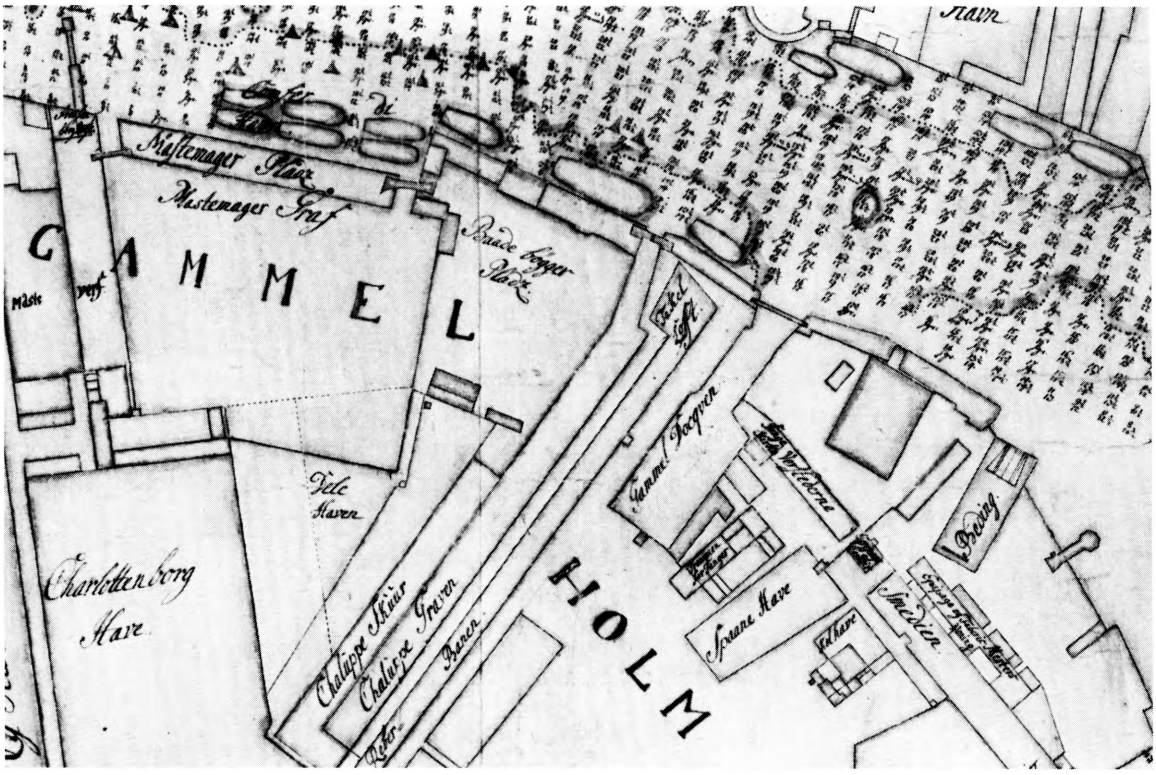

Fig. 25. Plan over Bremerholm, også kaldet Gammelholm, 1735 (s. 49)? Udsnit af udateret kort i RA. – *Plan of the Bremerholm quarter (also called Gammelholm) 1735? After undated map.*

SLAVEKIRKEN PÅ BREMERHOLM

NOTER S. 49

Historisk indledning. O. 1570 oprettedes en tvangsarbejdsanstalt på Bremerholm, som frem til 1741 modtog mænd dømt til »Bremerholms jern« eller slaveri, som det senere kaldtes.[1] Den ældste kendte fængselsbygning (Trunken) opførtes o. 1620,[2] og muligvis indrettedes allerede da en særlig kirke for fangerne.

Slavernes antal varierede stærkt, men i betalingsreglementerne var gennemsnitstallet i perioden 1707-37 sat til 100.[3] Da forvaringen af disse mennesker blandt flådens forskellige depoter og lagerpladser bl.a. af sikkerhedsmæssige årsager ikke var hensigtsmæssig, bekendtgjordes i en forordning af 27. nov. 1739, at ingen delinkventer herefter måtte dømmes til Bremerholm, og ved plakat af 2. jan. 1741 henlagdes slaverne under kommandantskabet. Herved overgik de fra sø- til landmilitæretaten, og i maj måned samme år kunne de sidste 95 slaver overføres til Stokhuset.[4]

1621 beskikkedes en kapellan ved Holmens kirke, som bl.a. skulle prædike evangeliet for Bremerholms fanger samt fire gange om året berette de af dem, der begærede det.[5] I forbindelse med slavernes overførsel til kommandantskabet blev den kirkelige betjening 27. jan. 1741 overdraget garnisonspræsterne.[6]

Kirkegård? Skeletfund på Bremerholm er blevet sat i forbindelse med en særlig Slavekirkegård.[7] Men en sådans eksistens er tvivlsom. Efter at have været »anatomien til nytte« i Anatomihuset[8] er ligene vel blevet nedsat på en af byens fattigkirkegårde.

Bygningshistorie. Det vides ikke, hvornår Slavekirken blev opført, om der eventuelt har været flere, eller hvorledes forbindelsen mellem slavehuset (Trunken) og kirken har været i den ældste tid. Af et udateret kort (fig. 25), muligvis fra 1735, fremgår, at fangekirken da var indrettet i forbindelse med nogle værksteder, mens Trunken lå lidt derfra, jfr. fig. 26.[9] Kirken er vist som en firkantet bygning ca. 38 × 18 alen (ca. 24 × 11 m).

1741 blev de hvælvede rum i Trunken indrettet til tjæremagasin, mens fangekirken, der var gammel og faldefærdig, blev nedrevet.[10] Den antagelse, at der i den 1863 indviede Studenterforening skulle indgå en rest af Slavekirken, er derfor forkert.[11]

INVENTAR

Oversigt. Alt er forsvundet, og de spredte efterretninger om inventaret tegner et flimrende billede. Det forhold, at dåbshandlingen for en jødisk slave 1740 ønskedes flyttet til Holmens kirke, da fængslets kapel lidet egnede sig til højtideligheden,[12] tyder på, at inventaret i hvert fald må have været slidt. Alligevel overtog Søkvæsthuset både en prædikestol 1699 og en altertavle 1741 og beholdt disse genstande i henved 150 år.

†Alterklæde af rødt lærred og et *alterbordsforhæng* af rødblommet plys med røde frynser afleveredes 1741 til Søkvæsthuset.[13]

†Altertavle med fod leveredes ligeledes til Søkvæsthuset,[14] i hvilken forbindelse den er nærmere omtalt s. 74.

†Kalk og disk af tin anskaffedes 1643.[2]

†Alterstager. 1741 blev to messingstager fra kirken taget i forvaring.[15]

†*Prædikestole:* 1) 1699 flyttedes den stol, som ikke blev brugt til Søkvæsthuset, jfr. s. 75. 2) 1741 blev en prædikestol (overtrukket med grønt klæde) og et *timeglas* (med jernfod) taget i forvaring.[15]

†Stole. 1741 modtog Holmens materialforvalter 16 høje ruslæderstole fra »jernfangernes« kirke.[16]

KILDER OG HENVISNINGER

Tegninger. RA: De to kort findes i Søetatens kort- og tegningssamling. Design. K. og har numrene 4 (fig. 25, kort over hele Holmen) og 111 (kort over Gammelholm).

Se i øvrigt arkivalier og litteratur for de forsvundne kirker i København i almindelighed, s. 223.

Beskrivelse ved Sven Rask. Redaktionen afsluttet juni 1985.

[1] Fr. Stuckenberg: I Bremerholms Jern, i HistT. 6. rk. III, 1891-92, s. 666-91.

[2] Louis Bobé: Bremerholms Kirke og Holmens Menighed gennem tre Aarhundreder, 1920, s. 10-11.

[3] Som note 1, s. 687.

[4] Som note 1, s. 690.

[5] Som note 2, s. 134.

[6] Reskript.

[7] Eks. Berlingske Tidende 8. aug. 1862.

[8] Som note 1, s. 677.

[9] Foruden dette kort findes et næsten identisk, ligeledes udateret, kort over Gammelholm jfr. ovf., hvor Slavekirken er indtegnet. Det er dette andet kort, der er grundlaget for beliggenhedsplanen fig. 26.

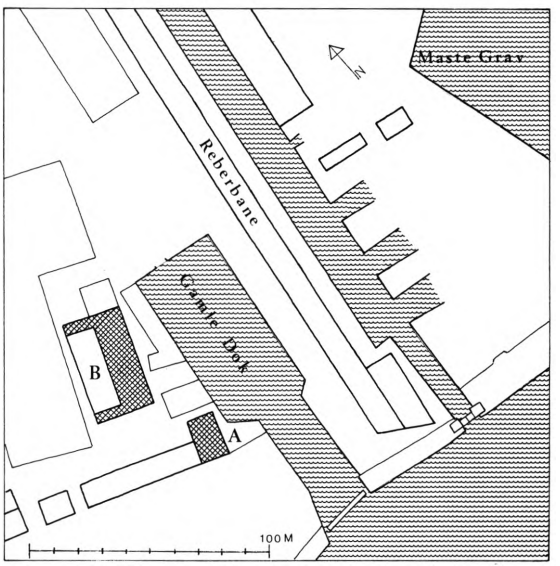

Fig. 26. Slavekirken på Bremerholm. Beliggenhedsplan efter udaterede kort i RA. A: kirken; B: fængselsbygningen (Trunken) (s. 49). – *The Convict's Church in Bremerholm. Site plan after undated maps. A: Church; B: Prison (Trunken).*

[10] RA. Søetaten. Søkrigskanc. Kongelige resolutioner 1741: 6. og 21. juni.

[11] Traditionen findes f.eks. hos G. Ottesen: Slavekirken paa Bremerholm, i Studenterbladet, 1895-96, sp. 300-03. Her citeres bl.a. et par linier af ruskantaten: »Træd ind i Hallen uden Knirken / Husk, det er Resterne af Slavekirken«.

[12] Som note 2, s. 137.

[13] RA. Søetaten, Generalkommissariatet (1663)-1848. Kvæsthuset: Register over resolutioner 21. juni 1741.

[14] RA. Rtk. 2242.56. Tegnebog litra D, 6. juli 1741.

[15] Som note 14, 5. juli.

[16] Som note 14, 22. april.

THE CONVICTS' CHAPEL

About 1570 a forced labour camp was established in connection with the naval docks *Bremerholm.* The number of convicts (»slaver«) varied greatly but between 1707 and 1737 the average was one hundred men. In 1741 they were transferred to the *Military Prison* (see p. 152) for security reasons.

It is not known when a special chapel for prisoners was made, or if there were several chapels. In 1621 a curate attached to Holmens Church was charged with the duties of preaching to them, and of holding a Communion service four times a year. The known chapel adjoined with some workshops (cf. figs. 2, 9 and 25), and its floor area measured about 24 m × 11 m. The building was pulled down in 1741. Nothing is known as to how the fittings were arranged, nothing has survived. In 1699 a pulpit was transferred from it to the Seamen's Hospital (cf. p. 81f.), and likewise in 1741 an altar-piece.